

‘Ένα μικρό ζήτημα έλληνικής τυπογραφίας

«Α. Miliarakis, Βασίλειος Διγενής Ακρίτης. Έποποιία της 10ης ηκατονταετηρίδος κατά τὸ ἐν Ἐνδρῷ ἀνευρεθείς χειρόγραφον (*Vasilios digenis Akritas. Épopée du Xe siècle selon le manuscrit trouvé à Andros*), Athènes, 1881».

Ἡ βιβλιογραφική αὐτή ἀναγραφή πού τυπώνεται στή σελίδα 249 τῆς ἔκδοσης L' Akrite, L'Épopée byzantine de Digénis Akritas, version grecque traduite du grec par Paolo Odorico, version slave traduite du vieux slave par Jean-Pierre Arrignon, suivies du Chant d'Armouris, traduit du grec par Homère-Alexandre Théologitis, Postface de Paolo Odorico, Ouvrage publié avec le soutien de la Fondation Alexander S. Onassis, "Anacharsis" [Éditions, Toulouse 2002] εἶναι ἀντιπροσωπευτική καί ἄλλων ἑλληνικά τυπωμένων ἀναγραφῶν στόν τόμο αὐτό, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν πολλαπλά τυπογραφικά λάθη.

Τυπογραφικά λάθη πού γιά μένα εἶναι ἕνα μυστήριο, ἀφοῦ στό προκείμενο οὔτε ἡ ἑλληνομάθεια οὔτε ἡ ἐπιστημονική ἐπάραεια τῶν συντελεστῶν τῆς ἔκδοσης εἶναι συζητήσιμες (καί δέν ἀμφιβάλλω οὔτε γιά τήν επαγγελματική συνείδηση τοῦ ἐκδότη - τὸ συμφέρον τοῦ ἐπιβάλλει κάθε προσπάθεια γιά νά ἀποφεύγονται τέτοια παραπληρώματα).

Ἄκόμα καί ἐπιφανέστερες σειρές, ὅπως ἡ «Πλειάδα» τῶν ἐκδόσεων Γκαλιμάρ, γίνονται κάποτε κακέκτυπες ἀπό τὰ πολλαπλά τυπογραφικά λάθη πού τρυπῶνουν στά ἑλληνικά χωρία τους. Ἔχω σέ αὐτή τή σειρά μία ἔκδοση, τοῦ 1955, ξανατυπωμένη τό 1978, τῶν ἔργων τοῦ Ραμπιλέ. Στόν πρόλογο τοῦ συγγράφα, τὸν τέταρτο βιβλίο, ὑπάρχει τό χωρίο «Ἰατρός ἄλλων, αὐτὸς ἔλκετο δρύων» (σελίδα 524) καί ὁ φιλολογικός ἐκδότης σημειώνει πῶς πρόκειται γιά στίχο τοῦ Εὐρυπίδου, τὸν ὁποῖο σχολιάζει ὁ Ἐρασμος. Χωρίς ἀρμοδιότητα γιά κανέναν ἀπό τοὺς τρεῖς, Ραμπιλέ, Εὐρυπίδη, Ἐρασμο, ἕνας κοινότητας ἀναγνώστης, ἀναρωτιέται ἀν οἱ δύο ἀνορθογραφίες πού βλέπω εἶναι δικές τους ἢ ἀν ὀφείλονται σέ κάποιον ἄλλον ἢ σέ κάτι ἄλλο, ἀκόμα καί μήπως τίς φτιάχνω στό κεφάλι μου ἐγὼ λόγῳ ἀναμοδιότητάς μου. Ἀλλά ἤδη ἀπό τό κεφάλαιο 4 τοῦ τρίτου βιβλίου (σελίδα 380) στό χωρίο «ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα», γιά τό ὁποῖο ἐπίσης μέ ἔχει κατατοπίσει ὁ φιλολογικός ἐκδότης πῶς ἔρχεται ἀπό τὸν Ἐρασμο, ὁ ὁποῖος τὸ παίρνει ἀπό τὸν Σοφοκλῆ, ἔχω ἀρχίσει νά πιστεύω - ἔφευγε πόσο κανὼν ἕνας τῆμος τῆς «Πλειάδας» - πῶς μία περισπωμένη ἐδῶ, μία βαρεία ἐκεῖ μου κοστίζει ὁ τόνος ἀηδῶνι καί εἶναι κάμποσα τὰ ἑλληνικά τοῦ Ραμπιλέ καί τὰ λάθη πού ἀφήνει ὁ... Πράγματι, πούς ἀφήνει νά περάσουν αὐτὰ τὰ λάθη - ὁ φιλολογικός ἐκδότης; - ὁ τυ-

CONCOURS DE TYPOGRAPHIE

PROCÈS-VERBAL

La dans l'Assemblée générale du 5 avril 1888.

Le 10 mars 1888, à quatre heures, la commission se réunit à la Bibliothèque pour entendre le rapport des membres correcteurs et arrêter les résultats du concours.

Le président constate avec satisfaction qu'à une exception près, tous les ouvriers et élèves inscrits ont subi l'épreuve, savoir : dix-sept compositeurs sur dix-sept, et douze apprentis sur treize. Les opérations se sont accomplies avec le plus grand ordre et dans le temps prescrit.

Compositeurs ouvriers. - La commission, après avoir pris connaissance des résultats de la correction, décide qu'il y a lieu d'accorder des récompenses dans l'ordre suivant, aux épreuves portant les devises *«États, 1888»*.

L'enveloppe cachetée, qui renferme les fiches signées par les candidats et reproduisant les devises, étant ouverte, il résulte du rapprochement de ces fiches avec les épreuves que les récompenses doivent être décernées, savoir :

- 1er prix : Jomat (Eugène), Imprimerie Labure.
2e prix : Charles (Eugène-Alfred), Imprimerie nationale.
Mention honorable : Prieur (Alphonse), Imprimerie Delalaie.

L'épreuve signée par M. Leclère (Émile), de l'Imprimerie Labure, avait mérité une mention très honorable qui n'a pu être maintenue, M. Leclère ayant obtenu, l'an dernier, un prix partagé.

Les deux premiers épreuves ayant un mérite presque égal, la commission demande que la médaille (bronze) de l'Association soit décernée aux deux lauréats.

Apprentis. - La même opération, en ce qui concerne les apprentis, donne lieu aux constatations suivantes :

Des récompenses seront accordées aux épreuves inscrites sous les devises *«États, 1888»*, savoir :

- 1er livret : Colas (Célestin-Erath), Imprimerie nationale.
2e livret : Belin (Charles), Imprimerie nationale.
Mentions honorables : Béliard (Jean-Auguste), Imprimerie nationale ;
Dufrais (Héar), Imprimerie Chalx. -

Relativement à la valeur de ce troisième concours, la commission estime qu'il n'est pas inférieur aux deux précédents, dont elle avait été très satisfaite.

La Commission.
Ch. HUELLÉ.
C. HOTT.

Le Président.
Ch. GLACRANT.

Ἡ ἐκθεση γιά τον διαγωνισμό τοῦ 1892: τυπογραφική τέχνη με κεῖμενα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

πογράφος; - ὁ διορθωτής; - ὁ ἐπιμελητής;
Σέ αὐτή τή συλλογική, ἀλλήλεγγα διαδικασία πού εἶναι ἡ παραγωγή τῶν βιβλίων, ὁ τυπογράφος, ὁποῖα μορφή καί ἀν παίρνει στίς μέρες μας, παραμένει νομιμῶ. ἕνας κριτικός ἀναντικατάστατος. Τά σημερινὰ τεχνολογικά μέσα μοποεῖ νά βάζουν στά χέρια ἐνός ἀπό τοὺς παραγωγούς τοῦ βιβλίου, σημαντικώτατο, τοῦ συντάκτη ἢ τοῦ συγγράφα, μιὰ τεχνική δυνατότητα, πού πρὶν ἀπό εἰκοσι

χρόνια δέν τήν είχε, σπανιότατα όμως, και κατ' ἐξαιρέση θά ἔχει και τήν τεχνική ἐπάρκεια. Ὁ τυπογράφος ἔχει πάντα τήν ἐπάρκεια να δώσει στό ἔστω ἠλεκτρονικό σήμερα χειρόγραφο τήν τελειωμένη μορφή του. Καί σέ σχέση μέ τήν ἑλληνική τυπογραφία, μέσα σέ ἕνα ἐξαιρετικό περιβάλλον, θρῆκα ιδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα τήν ἱστορία τῶν «διαγωνισμῶν τυπογραφίας» πού διοργάνωνε στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα ὁ σὺλλογος γιά τήν προώθηση τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν στή Γαλλία. Ἐτυχε νά δῶ τά πρακτικά αὐτῶν τῶν διαγωνισμῶν γιά τά χρόνια 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894 καί 1896, ὅλα δημοσιευμένα στό περιοδικό *Revue des Etudes grecques*. Τό ἔτος 1888 συμμετείχαν δέκα ἑπτὰ (17) μάλιστα στοιχειοθέτες καί δώδεκα (12) μαθητευόμενοι, ὀκτώ (8) στοιχειοθέτες καί δέκα τρεῖς (13) μαθητευόμενοι τό ἔτος 1889, ἑπτὰ (7) καί ἔντεκα (11) τό ἔτος 1890, δέκα τέσσερις (14) καί δέκα ὀκτώ (18) τό ἔτος 1891, δέκα ὀκτώ (18) μάλιστα ἀπό τό Παρίσι καί δώδεκα (12) στήν ἐπαρχία τό ἔτος 1892 καθώς καί εἴκοσι (20) μαθητευόμενοι, τό ἔτος 1893, δέκα ἐννιά (19) μαστοροὶ στόν διαγωνισμό στό Παρίσι, τέσσερις (4) στό Μπορντό, ἕνας (1) στή Αἴλ, ἕνας (1) στό Ναυόι, ἕνας (1) στήν Τουλούζ, δέκα ἔξι (16) μαθητευόμενοι στό Παρίσι, καί πέντε (5) στό Μπορντό, τό 1894 καί τό 1896 διαγωνίστηκαν ἐννιά (9) στοιχειοθέτες στό Παρίσι, τέσσερις (4) στό Μπορντό, τρεῖς (3) στό Πουί, τρεῖς (3) στήν Τουλούζ καί δέκα (10) μαθητευόμενοι στό Παρίσι καί δύο (2) στό Μπορντό.

Οἱ διαγωνιζόμενοι συμμετείχαν καθένας μέ ἑλληνικό ψευδώνυμο: «Κόσμος», «Κιθάρρα», «Ἀγορά», «Νόμος», «Χορός», «Μέλος», «Τεχνίτης» κ.ά. Ἀπό τήν ἔκθεση γιά τό διαγωνισμό τοῦ 1892 μαθαίνουμε πῶς τήν χρονιά αὐτή τό ζητούμενο ἦταν ὁ στοιχειοθέσις σέ δύο ὥρες μιάς σελίδας στό ἑλληνικά (40 στίχοι ἀπό τόν Ὅμηρο). Τό ἔπαθλο γιά τόν πρῶτο καί τόν δεύτερο στοιχειοθέτη ἦταν τιμητικό

δίπλωμα, κάποτε τό μετάλλιο τοῦ σὺλλογου γιά τήν προώθηση τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν – τό ἔπαθλο γιά τοὺς μαθητευόμενους, πάλι δύο, πρῶτος καί δεύτερος, ἦταν βιβλίο τοῦ ταχυδρομικοῦ ταμευτοῦ (ἄγνωστο γιά μένα τό ποσό). Ἀπονέμονται καί κάποιες εὐφιήμες μνείες. (Ἄγνοο τόν κανονισμό τοῦ διαγωνισμοῦ, κάποιες ἐνδείξεις ὅμως δηλώνουν πῶς ἦταν σχετικά αὐστηρός, π.χ. ἕνας διαγωνιζόμενος γιά δεύτερη χρονιά πού ἐρχόταν σέ θέση κατώτερη ἀπό αὐτήν τῆς προηγούμενης συμμετοχῆς ἔχανε τά δικαιώματά του.)

*Ἄς ἀναφέρω τοὺς βραβευθέντες στοιχειοθέτες γιά τήν χρονιά 1891: 1ο βραβεῖο: Κυρία Γκαλιάρ (Ζοζεφίνα) τοῦ τυπογραφείου Λαῖρ· 2ο βραβεῖο ἀπό κοινοῦ ὁ κύριος Τερνάρ (Λουί) τοῦ ἑθνικοῦ τυπογραφείου καί ἡ δεσποινὴς Ντεσέρ (Αὐγουστίνη) τοῦ τυπογραφείου Λαῖρ. Εὐφιήμες μνείες: Οἱ κύριοι Νιβαῖλ (Πόλ) τοῦ τυπογραφείου Λαῖρ, Μπουτάλ (Ὀγκίστ) τοῦ ἑθνικοῦ τυπογραφείου.

Δέν εἶμαι σέ θέση νά πῶ ἂν ὁ διαγωνισμός αὐτός μέ πρωτοβουλία τοῦ σὺλλογου γιά τήν προώθηση τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν στήν Γαλλία τήν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν σύμπτωμα ἢ καί αἰτία μιάς γενικότερης κατάστασης. Δέν εἶμαι κἀν σέ θέση νά ξεκαθαρίσω, οὔτε γιά ἐμένα τόν ἴδιο, ἂν ἐνῆνε κάπως βάσιμη ἡ ἐντύπωσή μου πῶς τά ἑλληνικὰ ἐνδιαφέροντα (καί μέ ἑλληνικά χωρία) δημοσιεύματα στόν φιλολογικό τύπο τῆς ἐποχῆς εἶναι πράγματι πῶς φρονιμώτατα τυπογραφικά (καί μέ ἐλάχιστα λάθη). Θέλω ὅμως νά πῶ μέ ἀφορμὴ καί αὐτὴ τήν ἱστορία τοῦ «διαγωνισμοῦ τυπογραφίας» πῶς ἀναρωτιέμαι ἂν κάποια παρόμοια, ἀσφαλῶς προσαρμοσμένη στό σημερινό, πρωτοβουλία τῶν ἐπιτημονικῶν ἑταιρειῶν τῶν ἑλληνιστῶν δέν θά μπορούσε νά ἔχει ἐπωφελεῖς γιά τόν τομέα τοὺς ἐπιπτώσεις.

ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ

Κ Υ Κ Λ Ο Φ Ο Ρ Ε Ι

Νίκος και Αργυρώ Κοκοβλή:

ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΔΕΝ ΥΠΗΡΧΕ

Αντίσταση - Εμφύλιος - Προσφυγιά

Η ιστορία του Νίκου και της Αργυρώς Κοκοβλή όπως την ζωντανεύουν οι ίδιοι.

Εκείνα από την προσφυγιά της Μικράς Ασίας και συνεχίζει στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης στην Κρήτη. Αρχίζουν οι διώξεις, ο Εμφύλιος, το κυνηγητό των διαλυμένων τμημάτων του Δ.Σ. με τη δεκαεξάχρονη παρανομία σε σπηλιές και κρύπτες στα βουνά των Λευκών Ορέων, η δραματική απόδραση στην Ιταλία. Το

περιπετειώδες ταξίδι μέσω Ελβετίας, Αυστρίας και Ουγγαρίας μέχρι την ΕΣΣΔ. Η όφιξη στην Τασκένδη. Η αποκάλυψη της σοβιετικής πραγματικότητας. Οι περιορισμοί. Επιστροφή στην πατρίδα ύστερα από 14 χρόνια.

Μια αίσθηση σε δραματικά γεγονότα ανθρώπινη ιστορία.

Ένα μάθημα εγκαρτέρησης και ανθρωπιάς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21 • τηλ: 210-7232819, φαξ: 210-7226107, e-mail: chparou@otenet.gr

